

Калейдаскоп

Школьная газета №9 (49)

май-чэрвень 2023

“Наша мова для нас святая, бо яна нам ад Бога даная”

Ф. Багушэвіч

Я заўсёды баюся напышлівых выцвілых слоў,
што звiняць,
як жабрацкая медзь у асенняй журбе.

Столькі год на падбор
словы плавіць гарачая кроў,
каб я змог у любві найвялікшай прызнацца табе,
Беларусь — мая маці і мова, паветра і хлеб!
Гэта ўзважана сэрцам,
на нервах расстайных дарог...

Шчасце — маці такую любіць,
гонар — гэткую мець.

Падарожнік ці госць, па нязнанай хаджу старане,
а скажу: «Беларусь» —
пачынае ўся зала грымець:
акрылёнага славай тваёй, сустракаюць мяне.

Анатоль Вялюгін. Урывак з верша “Прызнанне ў любові”

Паэты і пісьменнікі пра мову

Калейдаскоп

Ніякае багацце людзей не бывае даражэйшым за іх родную мову. (Я. Колас)

Толькі праз родную мову чалавек можа стаць беларусам, бо ў ёй хімія і фізіка, гісторыя і батаніка, эканоміка і культура таго, што называецца нацыяй, народам.

(Я. Сіпакоў)

Мова — гэта вялікі народны скарб. Яе нельга не паважаць, як нельга не паважаць родны народ. (І. Мележ)

Хто не шануе родную мову, той не шануе сябе самога, ні свой род, ні сваіх дзядоў-бацькоў, якія той жа мовай гаварылі. (В. Ластоўскі)

Яно добра, а нават і трэба знаць суседскую мову, але найперш трэба знаць сваю. (Ф. Багушэвіч)

Родная мова, быццам цэмент, звязвае людзей. Яна дае ім найлепшы спосаб разумець адзін аднаго, адной думкай жыць, адной долі шукаць. (Цётка)

Роднае слова — гэта першая крыніца, праз якую мы пазнаём жыццё і акаляючы нас свет. (Я. Колас)

Трэба любіць, ведаць і шанаваць мову свайго народа і ўмець дасканала валодаць ёю. (Я. Колас)

Ігнараваць мову — гэта значыць ігнараваць народ, нацыю. (П. Пестрак)

Любіце і шануйце, як святыню, роднае слова, з якім вас літасцівы Бог на свет пусціў. (Ф. Скарына)

Хто адрокся мовы бацькоў сваіх, хто ўздзеў чужую апратку — той адышоў ад народу далёка-далёка. Ён чужы ў роднай вёсцы, у сваёй сям'і. І на яго браты глядзяць як на чужынца. (Цётка)

Народныя традыцыі

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

Народныя прыкметы

Май

Трэці месяц вясны – цёплы, з навальніцамі і праліўнымі дажджамі. Але і халодныя дні яшчэ часта бываюць. Вясновыя прыкметы надвор'я звязваюць красаванне чаромхі, бэзу з пахаладаннем. Усе пышней распускаецца зеляніна, пачынаюць квітнець пладовыя дрэвы. Часцей чуецца спеў салаўя, з'яўляюцца камары.

Май атрымаў сваю назву ў гонар багіні ўрадлівасці Маі. Месяц гэты яркі, характарызуецца буяным красаваннем і першымі агароднымі пасадкамі. У траўні нашы продкі мужчын не дапускалі да пасяўным работ, інакш зеляніна пойдзе ў рост, а плод не завяжацца.

- *Першая навальніца ў траўні – да дастатку ў доме.*
- *Холаду ў гэтым месяцы – чакай багатага ўраджаю.*
- *Квітнеюць фіялкі – пара сеяць радыска, крэн, пятрушку.*
- *Калі днём адчуваецца моцны пах жоўтай акацыі – быць дажджу.*
- *Зелянее дуб раней ясеня – чакай сухога лета.*

Прыкметы па днях месяца

Святы Лука (5 мая). На Луку засявалі агарод гароднінай.

Юр'еў дзень, Егорый Вешний (6 мая). Выпас жывёлы на першую зялёную траву.

Якаў (13 мая). Цёплы дзень з праліўным дажджом – да багатага хлеба.

Арына-расадніца (18 мая). У гэты дзень высаджвалі расаду ў грунт.

Ёў-горошник (19 мая). Багатая ранішняя раса прадказвала багаты ўраджай агуркоў.

Мікалай (22 мая). Пасля гэтага дня заставалася 12 марозных ранішнікаў.

Пахом (28 мая). Цёплы дзень – да цёплага лета.

Народныя традыцыі

Калейдаскоп

Народныя прыкметы

май-чэрвень 2023

Чэрвень

Не прасі лета доўгага, а малі цёплага.

У чэрвені ўбача спадар, што Бог дасць у дар.

Чэрвень не гуляе – ураджай люляе.

Чэрвень – пачатак лета, сярэдні месяц года, мае 30 дзён. Назва яго тлумачыцца з`яўленнем чарвякоў, а таксама чырвоным колерам, які набываюць некаторыя ягады менавіта ў гэтую пару. Старажытнабеларускае найменне месяца – чирвець (червец), украінскае – червень, польскае – czerwies, рускае – июнь, лацінскае – junius, нямецкае – Juni, англійскае – June. Назва “юніус” паходзіць ад імя старажытнарымскай багіні Юноны. Згодна іншым звесткам, месяц названы ў гонар першага рымскага консула Юнія Брута.

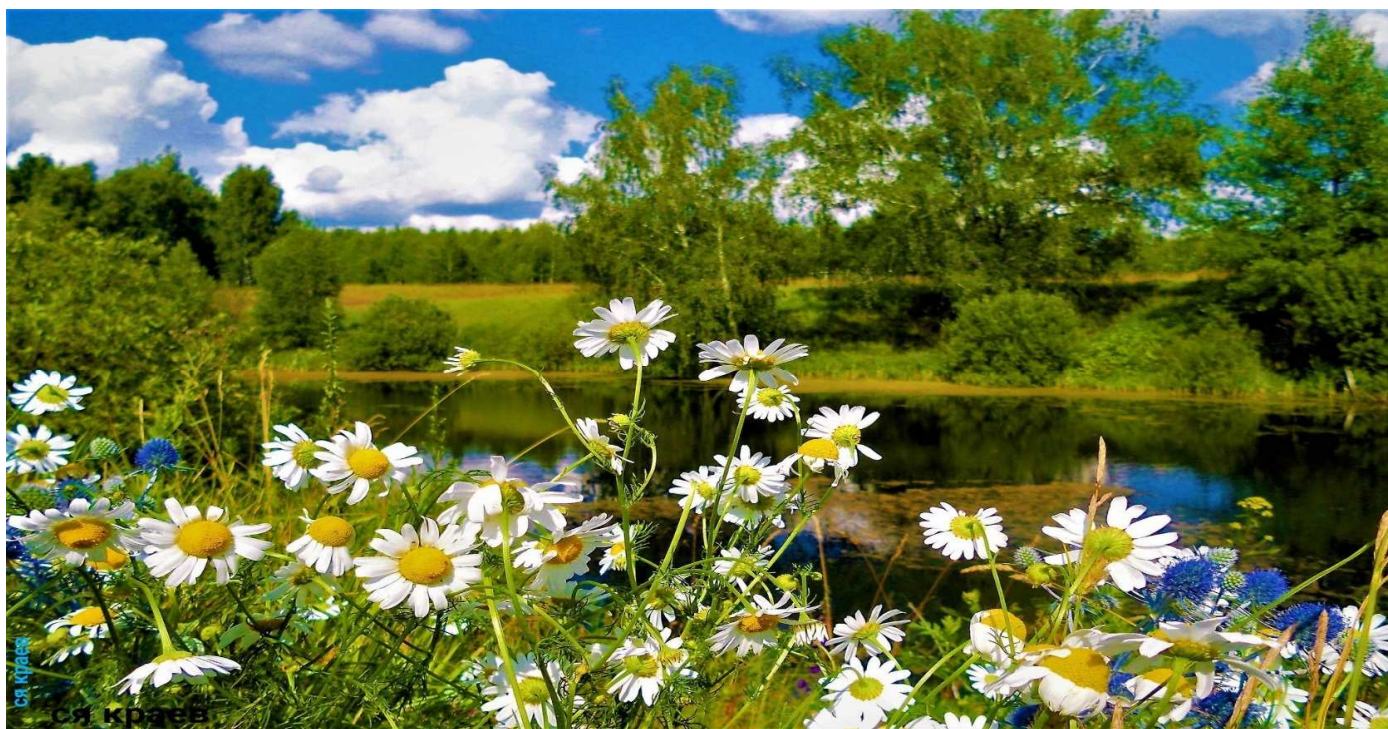
У месяцы самы доўгі дзень года – 22 чэрвеня (працягласць болей 17 гадзін) – і самая кароткая ноч. У чэрвені асноўны занятак селяніна – нарыхтоўка сена. Людзі прыкмячалі: калі ў першы і другі дзень чэрвеня лье дождж – увесь месяц будзе сухі.

3 чэрвеня. Алёна (Алёна, Ульяна) – дзень ільну. Лічылася, як пасеяць лён на Алёну (Ульяніцу), то добры “ўдасца”.

5 чэрвеня. Дзень памяці Еўфрасінні Полацкай (Прадславы) – князёўны, манахі-асветніцы XII стагоддзя. Прападобная Еўфрасіння (1173 г.) – унучка Полацкага князя Усяслава Чарадзея, заснавальніца першых школ і летапісных майстэрняў, нябесная заступніца беларусаў. Па яе замове выраблены Святы Крыж, нацыянальная рэліквія Беларусі.

Дзевятнік – чацвер на дзевятым тыдні пасля Вялікадня. Не працавалі ў полі, засцерагаліся грому. Дзевятнік – народная назва свята. Яна ўзнікла ў канцы XIX стагоддзя ў гонар пераводу беларускіх уніятаў пад лона праваслаўнай царквы.

21--22 чэрвеня. Дзень астранамічнага сонцастаяння.

Папулярызацыя беларускай мовы

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

Этнакразнаўчы марафон «Поры года. Каляндар традыцый»

23 мая вучні 8 Б класа (Крупянкова Анастасія, Кудраўцаў Андрэй, Фруцкая Ангеліна) прынялі ўдзел у фінале гарадскога этнакразнаўчага марафону «Поры года. Каляндар традыцый» (IV этап). Праграма складалася з 2 частак: 1) конкурсная частка; 2) падвядзенне вынікаў за ўвесь год. За фінальную гульню вучні атрымалі Дыплом I ступені. Па выніках за год, за чатыры этапы конкурсу, каманда атрымала Дыплом II ступені. Дадзенае мерапрыемства спрыяе пашырэнню ведаў пра побыт беларускага народа, пра народныя традыцыі.

Юрчанка С.А., настаўнік беларускай мовы і літаратуры.

Папулярызация беларускай мовы

Калейдаскоп

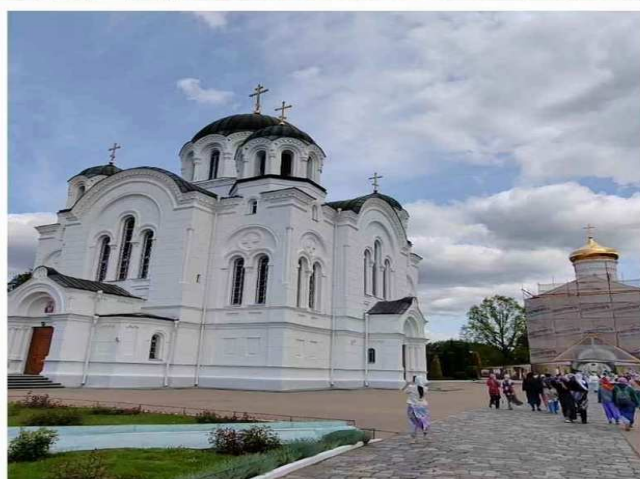
май-чэрвень 2023

Сакрэты старажытнага Полацка

Кожны школьнік павінен ведаць гісторыю сваёй краіны, таму 27 мая вучні 6^{”А”}, 6^{”В”}, 6^{”Г”}, 8^{”А”} класаў разам з класнымі кіраўнікамі наведалі старажытны Полацк з мэтай патрыятычнага выхавання вучняў і фарміравання нацыянальнай самаідэнтыфікацыі. Полацк – гэта горад, з якога пачалася гісторыя зямлі беларускай. Падчас экскурсіі школьнікі наведалі Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр, дзе знаходзяцца мошчы слаўтай беларускай асветніцы Е.Полацкай. А таксама пазнаёміліся з гісторыяй узнікнення пісьменнасці падчас наведвання Музея беларускага кнігадрукавання, убачылі скрыпторый па перапісванні кніг, пашырылі свае веды пра Ф.Скарыну. Вялікую зацікаўленасць выклікала наведванне Полацкага музея сярэднявечнага рыцарства, у якім дзеці пазнаёміліся з гістарычнымі падзеямі далёкай мінуўшчыны і мелі магчымасць прымерыць даспехі рыцара.

А завяршылі школьнікі знаёмства з Полацкам наведваннем велічнага Сафійскага сабора, які з’яўляецца жамчужынай славянскай культуры 11-13 стагоддзяў і прываблівае турыстаў з розных краін свету. Экскурсія выклікала вялікую зацікаўленасць у вучняў і спрыяла пашырэнню ведаў пра родны край.

Пышнюк А.А., настаўнік беларускай мовы і літаратуры .

Юбілейныя даты

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

6 мая - 90 гадоў з дня нараджэння Юрася Свіркі

Свірка Юрась (Юрый Мікалаевіч Свірка), (псеўданімы Банадысь Кастрыца, Гарчыца) нарадзіўся 6 мая 1938 г. у в. Маргавіца Докшыцкага раёна. У 1953 г. Ю. Свірка скончыў Бягомльскую сярэднюю школу, у 1959 г. аддзяленне журналістыкі БДУ. Некалькі месяцаў працаваў стылістам у часопісе «Камуніст Беларусі». У 1959–1961 г.г. – літсупрацоўнік рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», з 1961 г. – старшы рэдактар літаратурна-драматычнага вяснянкі Беларускага радыё. З 1975 г. – загадчык аддзела прозы і паэзіі газеты «Літаратура і мастацтва». Член Саюза беларускіх пісьменнікаў (1961). Узнагароджаны медалём, Ганаровай граматай і граматамі Вярхоўных Саветаў БССР і Літоўскай ССР. Лаўрэат літаратурнай прэміі імя А. Куляшова (1993) за зборнік паэзіі «Узаемнасць».

Першы верш Юрася Свіркі «Новы крок» надрукаваны ў газеце «Піянер Беларусі» (1952). Першы зборнік вершаў «Шэпчуцца ліўні» (1959) шырока абмяркоўваўся ў крытыцы разам з першымі кнігамі маладых паэтаў. Аўтар паэтычных зборнікаў «Вечнасць» (1963), «Баравіна» (1967), «Крэўнасць» (1971), «Аўтограф» (1974), «Люблю і веру» (1975), «Памятная вярста» (1978), «Біяграфія памяці» (1981), «Ядранасць» (1983), «Паўшар'е блакіту» (1986), «Шлях да сябе» (1986, на рускай мове), «Кружка з пясчаным дном» (1990).

Малюнкі прыроды, жыццё і праца людзей, гераічныя і мужныя старонкі барацьбы з ворагам у перыяд Вялікай Айчыннай вайны складаюць змест паэтычных кніг Ю. Свіркі. Уласнымі вачыма ў гады вайны бачыў ён за калючай агароджай лагера для ваеннапалонных галодных і змучаных вязняў. Усё гэта пакінула след, абвастрыла асабістае перажыванне.

Пераклаў на беларускую мову асобныя творы А. Пушкіна, М. Лермантава, А. Фета, Ф. Цютчава, Б. Пастарнака, С. Ясеніна, А. Твардоўскага, М. Ціханова, М. Браўна, Я. Смелякова, М. Луконіна, М. Дудзіна, А. Жыгуліна, вершы ўкраінскіх, літоўскіх, малдаўскіх, грузінскіх, азербайджанскіх, армянскіх, узбекскіх, татарскіх, асецінскіх, чувашскіх паэтаў. Многія яго творы перакладзены на рускую, украінскую, літоўскую, грузінскую, таджыкскую, польскую, англійскую мовы. Песні на яго вершы напісалі М. Аладаў, Э. Зарыцкі, В. Кандрасюк, М. Наско, Ю. Семяняка.

Юбілейныя даты

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

10 мая - 140 гадоў з дня нараджэння Я.Маўра

Янка Маўр (сапраўднае імя Іван Міхайлавіч Фёдараў) нарадзіўся 28 красавіка (10 мая) 1883 года ў г. Лібава (цяпер Ліепая Латвія). Беларускі пісьменнік, аўтар апавяданняў, аповесцяў і раманаў для дзяцей і моладзі.

Адзін з заснавальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры, заснавальнік прыгодніцкага і навукова-пазнавальнага жанраў у беларускай літаратуры, стваральнік першай беларускай навукова-фантастычнай аповесці. Аўтар кніг для дзяцей, п'ес, перакладаў. Член Саюза пісьменнікаў СССР (1934). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларускай ССР (1968). Заслужаны дзеяч культуры БССР (1968).

У 1925 годзе ў часопісе «Беларускі піянер» надрукаваў першую навукова-фантастычную аповесць на беларускай мове «Чалавек ідзе», якая паклала пачатак фантастычнаму і прыгодніцкаму жанрам у беларускай літаратуры. Аповесць надрукавана пад псеўданімам «Янка Маўр». Пасля чытацкага поспеху твора пісьменнік працягнуў працаваць у жанры дзіцячай прыгодніцкай і навукова-пазнавальнай літаратуры.

Янка Маўр пісаў пераважна для юных чытачоў. У творах «У краіне райскай птушкі» (1926), «Сын вады» (1928) аўтар пастараўся абвергнуць уяўленне аб тубыльцах як аб крыважэрных людаедах, пазбаўленых элементарных чалавечых пачуццяў, людзях другога гатунку.

Аповесць «Чалавек ідзе» акрэсліла тую тэндэнцыю спалучэння пазнавальнасці і прыгодніцтва, якую Маўр развіў потым у наступных сваіх аповесцях і ў рамане «Амок» (1929) — пра паўстанні 1926 года на востраве Ява.

У 1930-х гадах пісьменнік ад «экзатычнага» іншаземнага матэрыялу звярнуўся да родных мясцін, да жыццёвай рэальнасці, у якой дзейнічаюць юныя героі. Рушылі ўслед аповесць «Палескія рабінзоны» (1930), якая расказвала пра прыгоды двух падлеткаў у глухім Палессі. У аповесці «Палескія рабінзоны» аўтар выкарыстаў рабінзанаду, падказаную сусветна вядомым «Рабінзонам Круза» Даніэля Дэфо. Маўр, адкінуўшы псеўдарамантыку, захапленне экзотыкай далёкіх заморскіх краін, звярнуўся да свайго роднага краю і яго пазнання. Ён паказаў, што і пад беларускім небам, у далёкіх і блізкіх кутках роднага краю ёсць свая рамантыка і свая прыгажосць, кожны раз новая і нечаканая.

Юбілейныя даты

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

10 мая - 140 гадоў з дня нараджэння Я.Маўра

Эвалюцыя жанру прыгодніцкай аповесці прасочваецца і ў аповесці «ТВТ» (1934), якая атрымала першую прэмію на ўсебеларускім конкурсе дзіцячай кнігі, пасля чаго ёю зацікавіўся Максім Горкі. Па просьбе Горкага Янка Маўр перавёў аповесць на рускую мову і адаслаў яму.

На працягу 1946—1948 гадоў Янка Маўр сумесна з Пятром Рунцом займаўся зборам і рэдагаваннем успамінаў беларускіх дзяцей аб вайне для кнігі «Ніколі не забудзем», якая выйшла ў 1948 годзе з прадмовай Якуба Коласа. Выдадзеная кніга атрымала высокую ацэнку не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі.

Пасля вайны Янка Маўр апублікаваў цыкл апавяданняў аб трагічных выпрабаваннях, якія давялося выпрабаваць дзецям у ваенныя гады («Шчасце», «Дзве праўды», «Максімка»). У 1946 годзе Маўр напісаў апавяданне «Завошта?», у аснову якога лёг рэальны трагічны факт — гібель жонкі і сына пісьменніка М. Лынькова.

У 1948 годзе ён напісаў аўтабіяграфічную аповесць «Шлях з цемры». У 1954 году выйшла яго навукова-фантастычная аповесць «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага», якая стала трэцяй яго кнігай, напісанай у жанры сацыяльнай утопіі (першая — фантастычная казка «Падарожжа па зорках» (1927) з цыкла «Піянерскія казкі», а потым — «Аповесць будучых дзён» (1932)).

Пераклаў на беларускую мову твор юкагірскага пісьменніка Тэкі Адулока «Жыццё Імтэургіна старэйшага» (1935), асобныя творы Г. Х. Андэрсена, Дз. Маміна-Сібірака, М. Прышвіна, А. Чэхава («Дзетвара» і «Выбраныя творы», 1954), Р. Кіплінга, М. Твэна («Прыгоды Тома Сойера», 1939 і «Прынц і жабрак», 1940), Ж. Верна («80 000 кіламетраў пад вадой», 1937), В. Гюго, А. Гайдара, В. Шклоўскага, А. Конанова.

Творы Янкі Маўра пераведзены на рускую, украінскую, армянскую, таджыкскую, літоўскую, польскую і чэшскую, нямецкую і румынскую мовы. Асобныя яго творы выдадзены ў Амерыцы, Англіі, Кітаі і іншых краінах.

Юбілейныя даты

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

25 мая - 85 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Карызны

Уладзімір Карызна нарадзіўся 25 мая 1938 г. у вёсцы Закружка Міскага раёна ў сялянскай сям'і.

Пасля заканчэння філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1961) працаваў выкладчыкам беларускай і рускай мовы і літаратуры ў Опсаўскай сярэдняй школе на Браслаўшчыне, у гэты час узначальваў літаратурнае аб'яднанне пры раённай газеце «Браслаўская звязда». З 1967 г. - рэдактар, старшы рэдактар, загадчык аддзела беларускай музыкі Рэспубліканскага радыё, з 1980 г. - рэдактар аддзела навукі і мастацтва часопіса «Полымя», з 1981 г. - старшы рэдактар, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Юнацтва». Сябра СП СССР з 1970 г.

Першы верш надрукаваў у 1956 г. (газета «Чырвоная змена»). Аўтар зборнікаў паэзіі «Край мой сінявокі» (1963), «Жураўліны досвітак» (1969), «Святло ліўня» (вершы і паэма, 1972), «Цеплыня» (паэма, вершы, песні, 1977), «Цішыня баразны» (вершы і паэма, 1981), «Шумяць вербы» (вершы, песні, 1982), «Музыка ў свеце» (1985), «Расколіна на Звоне Свабоды» (1986), «Душы разгуканай мелодыя» (вершы, паэмы, песні, 1988), кніжкі вершаў для дзяцей «На сяле ў бабулі» (1975), «Кыонг і яго сябры» (1982), «Малююць дзеці» (з А.Вольскім, 1984), «Зямля - два паўшар'і» (1988), «Мір і сонейка для ўсіх» (1990).

Больш за сотню яго вершаў пакладзена на музыку. Выдадзены зборнікі песень «Клубныя вечары» (1979), «Люблю цябе, Белая Русь» (1984), «Салавей спявае» (1990).

Пераклаў зборнік вершаў А.Матуціса «Мамін пірог» (1986), шматлікія вершы дзіцячых пісьменнікаў для серыі «Бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР».

Юбілейныя даты

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

15 чэрвеня – 75 гадоў з дня нараджэння Анатоля Бутэвіча

*Анатоль
Іванавіч
Бутэвіч
(15 чэрвеня 1948)*

pinsklib.by

Анатоль Іванавіч Бутэвіч (нарадзіўся 15 чэрвеня 1948 г. хут. Язавец Нясвіжскага раёна Мінскай вобласці. Псеўданімы: *Максім Валошка, Анатоль Баярскі, Міша Алімпік*) — беларускі дзяржаўны дзеяч, дыпламат, пісьменнік, перакладчык, публіцыст, крытык.

Нарадзіўся ў сялянскай сям’і. У 1956 годзе разам з бацькамі перасяліўся ў в. Баяры таго ж раёна. Вучыўся ў Вяліка-Ліпскай васьмігадовай школе. Скончыў Сноўскую сярэдняю школу Нясвіжскага раёна (1966). Скончыў аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1971). Працаваў рэдактарам Беларускага тэлеграфнага агенцтва (1971-1973), намеснікам рэдактара газеты «Чырвоная змена» (1975-1979), дырэктарам рэспубліканскага выдавецтва «Мастацкая літаратура» (1986-1987), у ЦК ЛКСМБ (1973-1975, 1979-1980) і ЦК КПБ (1980-1986, 1987-1990). Старшыня Дзяржаўнага камітэта па друку (1990-1992), міністр інфармацыі (1992-1994), міністр культуры і друку Рэспублікі Беларусь (1994-1996). У 1996-1998 — Генеральны консул Рэспублікі Беларусь у Гданьску. У 1998-2000 Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Беларусь у Румыніі. У 2001-2009 — саветнік старшыні Банка міжнароднага гандлю і інвестыцый. У студзені-маі 2009 — галоўны спецыяліст упраўлення мастацтваў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Мае дыпламатычны ранг Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь. Мае ступень «кандыдата навук у галіне інфармацыйных тэхналогій» ад грамадскага аб’яднання «ІАІТ — Міжнародная акадэмія інфармацыйных тэхналогій». Жыве ў Мінску, мае траіх дзяцей.

Працуе ў сферы дзіцячай літаратуры, гістарычнай, публіцыстыкі, крытыкі, у галіне перакладу. Друкавацца пачаў у 1969 годзе. Перакладае з польскай, рускай, украінскай моў на беларускую, з беларускай на рускую. Яго творы перакладаліся на польскую, румынскую, балгарскую мовы.

Бацькаўшчына

Дагарэў за брамай небакрай,
Месяц паміж воблачкаў плыве.
Выйду зноў, як у мінулы май,
Басанож прайдуся па траве.
Дымная, сцюдзёная раса,
Цёмныя ў траве ад ног сляды.
А такога рослага аўса
Я не бачыў доўгія гады.
Бач, хмызы спляліся, як павець,
Светлякі мігцяць, гараць святлей.
Перад тым як звонка ў лозах пець,
Прачышчае горла салавей.
Лашчыцца трава да босых ног.
З дальніх паплавоў плыве ракой
Ледзь прыкметны сумны халадок –
Подых юні ўходзячай маёй.
Паімчаць за ёю наўздагон? –
Хоць і схапіш – усё адно падман.
Дзе каханне тых мінулых дзён –
Весніх паркаў бэзавы туман?
Нават шкадаванне – дзе яно?
Зноў вясна, і жаль знікае зноў.
(Так губляюць пах перад вясной
Ссохлыя сцябліны палыноў.)
Ціха цмокае у сне рака.
О, як добра, як прыгожа жыць!
Раска, як русалчына луска,
На вадзе ад месяца гарыць.
А вакол травіцы роснай рай
І бярозак белая сям'я.
Мой чароўны беларускі край,
Бацькаўшчына светлая мая!

Уладзімір Караткевіч

Да асветніцкай дзейнасці Ефрасінні Полацкай адносіцца і адкрыццё іканапіснай і ювелірнай майстэрняў. У 1161 годзе Ефрасіння Полацкая заказала мясцоваму майстру Лазару Богшу выраб напастольнага крыжа з рэліквіямі, які пазней стаў вядомы як Крыж Ефрасінні Полацкай. Крыж стаў беларускай нацыянальнай святыняй і адначасова помнікам старабеларускага пісьменства.

Крыж быў каўчэгам для захавання хрысціянскіх рэліквій. Ён быў шасціканцовы, вышыняй 52 см, даўжыняй верхняй папярочкі — 12 см, ніжняй — 21 см, таўшчыняй — 2,5 см. Аснова крыжа — кіпарысавае дрэва, пакрыты золатам з каштоўнымі камянямі.

Крыж захоўваўся ў царкве Святога Спаса да пачатку XIII ст., пасля спярша быў перавезены ў Смаленск, адтуль у 1514 годзе Іванам III у Маскву, аднак быў вернуты на радзіму Іванам Грозным. Падчас вайны 1812 года крыж быў схаваны ў сцяне Сафіійскага сабора ў замураванай нішы, а ў 1841 годзе вернуты ў храм Спаса.

Крыж Ефрасінні Полацкай.
Выява 1889 года

12

У 1921 годзе крыж канфіскавалі савецкія ўлады. У 1928 годзе дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея В. Ластоўскі вывез крыж з Полацка ў Мінск, а ў наступным годзе перадаў яго Беларускаму музею ў Магілёве, аб чым быў складзены Акт. Акт 1929 года сведчыць аб вялікіх мастацкіх страхах крыжа: 13 выяў святых былі выламаны ці сапсаваны, з каштоўных камянёў засталіся толькі два — аметыст і гранац, з розных частак помніка зніклі кавалачкі золата і бусінкі жэмчугу, бачны сляды няўдалых спроб рамонту.

Крыж канчаткова згублены ў 1941 годзе падчас адступлення Чырвонай арміі з Магілёва.

Пасляваенныя пошукі крыжа былі беспаспяховымі, таму ў 1997 годзе брэсцкім майстрам Мікалаем Кузьмічом зроблена дакладная копія крыжа, якая захоўваецца ў Полацку ў царкве Еўрасінні Полацкай.

13

Цікава ведаць

Калейдаскоп

май-чэрвень 2023

5 чэрвеня – Дзень памяці Еўфрасінні Полацкай

Еўфрасіння Полацкая, адна з самых цікавых і шанаваных асоб у беларускай гісторыі, нарадзілася на пачатку XII стагоддзя ў Полацку. Дзень памяці святой Еўфрасінні Полацкай адзначаецца штогод 5 чэрвеня.

Прадслава, як назвалі бацькі будучую заступніцу беларускіх зямель, паходзіла з сям’і полацкіх князёў, але замест пажаданага дынастычнага шлюбу абрала манаскі лад жыцця. Яна тайна прыйшла ў манастыр і прыняла пострыг пад імем Еўфрасінні.

Спачатку маладая манашка пасялілася ў келлі Сафійскага сабора. За манастырскімі сценамі Еўфрасіння змагла цалкам аддацца кнігам, што зрабіла яе адной з самых адукаваных жанчын таго часу ў Еўропе. Яна перапісвала і перакладала кнігі з іншых моў. Яе намаганнямі папаўнялася бібліятэка Сафійскага сабора.

Вялікі размах пашырэнню пісьмовага слова Еўфрасіння надала, заснаваўшы ў Полацку жаночы, а потым і мужчынскі манастыры. Там былі адчыненыя адмысловыя майстэрні па перапісванні кніг. У створаных асветніцай школах юныя палачане, апрача царкоўна-славянскай, вучылі грэцкую і лацінскую мовы, атрымлівалі звесткі з прыродазнаўства і медыцыны, значная ўвага аддавалася гісторыі.

Еўфрасіння праславілася як першая беларуская мецэнатка. На яе сродкі ў XII стагоддзі была пабудавана царква святога Спаса – вяршыня полацкай архітэктурнай школы. Па яе заказу быў створаны ўнікальны шэдэўр старабеларускага прыкладнага мастацтва – крыж, названы яе імем.

Прападобная Еўфрасіння Полацкая ўнесла неацэнны ўклад у захаванне духоўнага і нацыянальна-культурнага набытку беларускай зямлі, пакінуўшы нашчадкам мудрасць, асвету, яскравы прыклад бязмежнай любові да людзей.

Няхай справы беларускай асветніцы, прасякнутыя высокай духоўнасцю і любоўю, стануць узорам і стымулам для добрых спраў.

Рэдактар Юрчанка С.А.